

TÜRÜK

2019, Yıl/Year: 7, Sayı/Issue:17, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: **20.05.2019**

Kabul Tarihi / Date of Accepted: **21.06.2019**

Sayfa / Page: **295-301**

Book Review and Evaluation / Kitap Tanıtımı ve Değerlendirme

Doi: <http://dx.doi.org/10.12992/TURUK765>

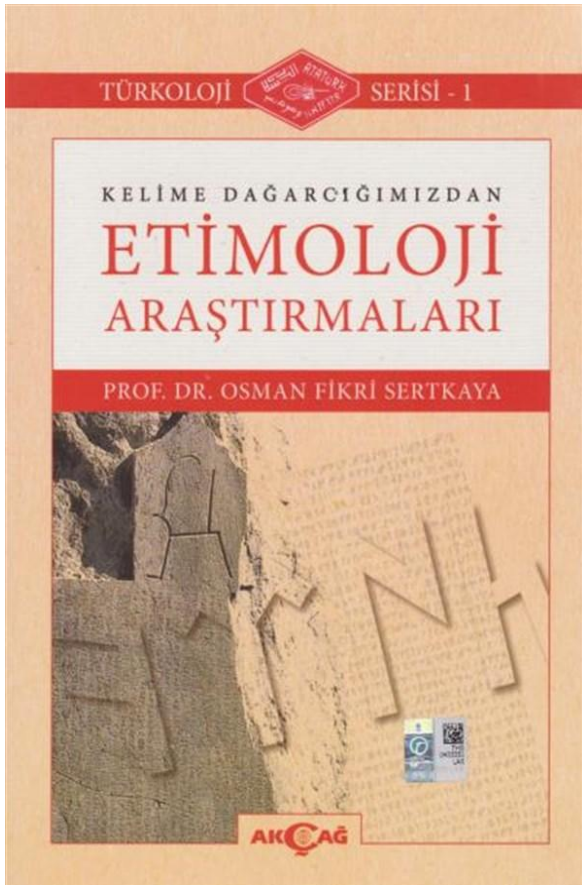
Yazar / Writer:

Fatma Gülşah Ekizoğlu

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü, Doktora Öğrencisi

fgekizoglu@hotmail.com

Prof. Dr. Osman Fikri SERTKAYA, “KELİME DAĞARCIĞIMIZDAN ETİMOLOJİ ARAŞTIRMALARI”, Yayın Nu: 1486, Akçağ Yayınları, Ankara 2018, 388 s., ISBN 978-605-342-405-5

Giriş

Etimoloji Türkoloji'nin en ilgi çekici alanlarından biridir. Dilbilimde gramerle uğraşmak pek çok kişinin ilgisini çekmezken ağızdan çıkan kelimelerin kökenini bilmek dilbilimle ilgilenmeyen, belki bir fizikçinin belki de sokaktan geçen herhangi bir kişinin ilgisini çekebilir.

Etimoloji terimi Yunancadan dilimize geçmiş bir kelimedir. *etymos* ve *logos* kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. *etymos* kelimesi Yunancada “bir şeyin içi, özü; gerçek” demektir. *logos* kelimesi ise “söz” demektir. Zamanla “hikmetli söz, bilgi taşıyan söz” anlamlarında kullanılmıştır. Bu durumda *etymos logos* Türkçeye “gerçeğin bilgisi” olarak aktarılabilir. Etimoloji

kelimesini ilk kullanan Halikarnaslı Dionysos'tur.

Etimoloji ile ilgili çalışmalar genellikle, kelimenin yapısı, temel şekli ve temel anlamı, kökünün hangi dilden olduğu, dönemlere ve bölgelere göre ses ve anlam değişiklikleri, bu değişikliklerin nedenleri, kopyalanmış şekilleri, bu kopyalanmanın nedenleri ve oluşan ses ve anlam değişiklikleri üzerine yapılmıştır.

Etimoloji, hem art hem de eş zamanlı bir araştırma alanıdır. Belgelenemeyen yahut nadir belgelenen bir kelimedede hem tarihi hem de günümüzdeki bütün lehçelere bakmak ve kelimenin eski şeklinin hangi lehçe veya lehçelerde korunduğunu bilmek gerekir.

Etimoloji yapmak zor ve riskli bir iştir. Bu konuda bir Türkoloji mezununun bile hata yapma oranı yüksektir. Bu nedenle etimoloji yapmak için işin ciddiyeti anlanmalı ve çalışmalar da önemle ve özenle yapılmalıdır.

Etimolojinin ortaya çıkış tarihi ile ilgili kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Kendisi ve dış dünyadaki nesnelere arasındaki ilişkiyi fark eden ilk insandan itibaren etimoloji vardır. Etimoloji dönemlerini üç dönemde toplamak mümkündür: 1. Antik dönem, 2. Orta Dönem, 3. Modern dönem. Antik dönemde etimoloji yapmadaki amaç, okunup anlaşılmasında güçlük çekilen metinleri açıklamak ve onları canlı tutabilmek için gereken çabayı göstermektir. Bunun için Antik Yunan, Hint ve Roma'da dil okulları açılmıştır. Orta dönem ise insanların her şeyi din eksenli düşündükleri dönemdir. Bu dönemde Tanrı'nın dilini anlamak ve onun göndermiş olduğu kutsalların ne demek istediğini kavramak adına çalışmalar yapılmıştır. Antik dönemde olduğu gibi bu dönemde de pek çok dil okulları açılmıştır. Modern dönemde ise Rönesans, Coğrafi Keşifler gibi hareketlerle birlikte insanlar buldukları bölgelerin dışına çıkabilmişler, kendi dil ailelerine mensup dillerle karşılaşmışlar ve bu dillerle ilgili çalışmalar yapmışlardır. Modern dönemin kapsadığı günümüz etimoloji çalışmaları da yukarıda sözünü ettiğimiz gibidir.

Etimoloji araştırmaları Genel Türkçe, Tarihi ve Çağdaş Türk Lehçeleri ve Türkiye Türkçesi üzerine yapılmıştır. Yapılan bu çalışmaların sayısı Türkiye'de son zamanlarda artmıştır. Pek çok sözlük, kitap, makale ve tez çalışmaları vardır. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır:

1. Yervant Vladimiroviç Sevortyan, *Etimologičeskiy Slovar Tyurkskih Yazıkov* (Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü).
2. Şçerbak ve diğerleri, *Drevnetyurkskiy Slovar*.
3. Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* (13. Yüzyıldan Önceki Türkçenin Etimolojik Sözlüğü).
4. Hasan Eren, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*.
5. Andreas Tietze, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*.
6. Tuncer Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözlüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü-Etimolojik Sözlük Denemesi*.
7. Hasan Eren, *Sırça Köşkte...*
8. Hasan Eren, *Yer Adlarımızın Dili*.

9. Şinasi Tekin, *İştikakçının Köşesi*.

Etimoloji üzerine yapılan çalışmalardan biri de Osman Fikri Sertkaya'nın hazırlamış olduğu, çeşitli dergilerde yayımlanan etimoloji makalelerinin bir araya getirildiği ***Kelime Dağarcığımızdan Etimoloji Araştırmaları*** adlı kitabıdır.

Kitap, *Ön Söz, Giriş: Etimoloji nedir? - Ne Değildir?, Türkçe Etimoloji Sözlükleri Üzerine, Makaleler, Bibliyografya ve Kişi adları dizini* olmak üzere altı bölümden oluşmaktadır.

Kitabın birinci bölümü “**Ön Söz**” bölümüdür. Bu bölümde Sertkaya kendi akademik hayatı hakkında bilgiler verdikten sonra girdiği derslerde öğrencilerine verdiği etimolojik bilgilerden bahsetmiş ve meslektaşlarının derslerde vermiş oldukları kelime kökenleri ile ilgili anlattıklarının birer etimolojik açıklama olduğunu belirtmiştir. Bu bölümde birkaç kelime hakkında etimolojik bilgiler vermiş ve meslektaşlarının bir kelime üzerinde farklı görüşlere sahip olmaları sorununu da öğrencilik devrelerinde farklı hocalardan ders almalarına bağlamıştır.

Türkoloji'nin bir başka sorununu da ele aldığı bu bölümde kendisinin yazdığı yazılara karşı üç Türkolog'un kendisine tutumundan bahsetmiştir. Türkiye'deki Türk filolojisinin tenkit sahasının boş kalmasını dört nedenle açıklamış ve bu sahanın uzun bir müddet de boş kalacağını belirtmiştir. Son olarak etimolojiye dair yapılmış yayınlardan bahsetmiş ve bu kitabın genç meslektaşlarını harekete geçirmesini, onların bu alana meyletmelerini, böylelikle de Türkoloji'nin büyük bir eksikliğini tamamlanmış olacağını söylemiştir.

İkinci bölümü olan “**Giriş**” bölümünde, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi'nde yayınlamış olan *Etimoloji Nedir? Ne Değildir?* başlıklı yazısı yer almaktadır. Bu bölümde Hasan Eren'in tavsiyesi üzerine zaman zaman etimoloji yazıları yazdığını söylemiştir. Etimolojinin ciddi bir iş olduğunu ve amatörlerin eline bırakılmaması gerektiğini belirten Sertkaya, bu kısımda genel olarak etimolojiyi kimlerin yapması ve kimlerin yapmaması gerektiğini, yanlış etimolojilerin ne gibi sonuçlar doğuracağını, farklı alanlarda ihtisas yapmış kişilerin etimoloji yaparken büyük yanlışlıklar yaptığını ve hatta Türkoloji alanında eğitim görmüş kişilerin dâhi yanlışlıklar yapabileceklerini belirtmiştir. Halk etimolojisine de değinmiş, birkaç halk etimolojisi örneği verdikten sonra etimolojinin ne olduğundan, etimoloji yaparken kişiyi şaşırtan hususlardan, etimolojinin nasıl yapılması gerektiğinden ve hayal kelimelerden bahsetmiştir.

Üçüncü bölümü “**Türkçe Etimoloji Sözlükleri Üzerine**” başlıklı bölümdür. Bu bölümde ise Genel Türkçe, Çağdaş Türkçe ve Türkiye Türkçesi üzerine yazılmış olan yirmi etimolojik sözlükten bahsetmiş ve bu sözlükleri kısaca tanıtmıştır.

Dördüncü bölüm ise “**Makaleler**” bölümüdür. Bu bölüm çoğunluğu Türk Dili dergisi olmak üzere pek çok dergide yayınlanmış olan otuz bir adet makale ve bir adet de okuma metninden oluşmaktadır. Bu bölümde yer alan yazıların başlıkları ve içerikleri şu şekildedir:

Çın “Doğru, Gerçek”: Sertkaya bu yazıda *çın* kelimesinin metinlerde nasıl okunduğu hakkında bilgi vermiş ve kelimenin doğru okunuşunu belirttikten sonra *çın* isminden türetilen kelime ve gramer şekilleri hakkında maddeler hâlinde bilgiler vermiştir.

Cebeli “Zırlı” ve Yalañaç ~ Yalñaç “Çıplak”: Bu makalede Sertkaya, Ali Nihad Tarlan'ın *Necati Beg Divanı* yayımında geçen bir beytin transkripsiyonundan ve tercümesinden

yola çıkararak bu kelimelerin kökenleri ve aslında nasıl okunmaları gerektiği hakkında açıklamalar yapmış ve beyti kendisinin nasıl okuyup tercüme ettiğini belirtmiştir.

Doç. Dr. Mukbil Özyörük için Not (Gorbaçov Kelimesi Üzerine): Bu kısımda Mukbil Özyörük'ün bir yazısında Gorbaçov kelimesinin parantez içinde Gorbaçof şeklinde okunuşunu vermesinden yola çıkan Sertkaya, kelimenin aslında nasıl okunması gerektiğini açıklamalarıyla birlikte vermiştir.

Okay “Zuhal / Saturn” Mü, Yoksa “Müşteri / Jupiter” Mi?: Bu yazıda *okay* kelimesi ile ilgili üç kişinin görüşünden üçüncüsünün üzerinde durulmuş ve kelimenin anlamının ve aslının ne olduğu açıklanmaya çalışılmıştır.

Sülümen Üzerine [(Tatlı) Sülümen Calomel; (Ak/Agü) Sülümen / Sublime]: Bu yazıda *sülümen* kelimesinin sözlüklerdeki anlamları incelenmiş ve elde ettiği bilgilerle *sülümen* ne olduğu ve nasıl kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

“Dinlemek-İşitmek” Üzerine Yazışmalar: Sertkaya bu yazısında, *dinlemek* kelimesinin kökeni hakkında bilgi vermiş ve yazının sonunda üç önemli sonuç belirtmiştir.

Direk Kelimesinin Kökeni Üzerine Düşünceler: Bu yazıda, Necati Demir ve Hasan Eren'in *direk* kelimesi hakkındaki görüşleri verildikten sonra kelimenin çeşitli sözlüklerdeki anlamlarına değinilmiştir. Elde edilen bilgilere dayanarak Türkiye Türkçesinde *direk* kelimesinin iki ayrı kökten gelen iki ayrı kelime olduğu ve anlamlarının iç içe geçmesiyle sözlüklerde tek madde altında toplandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra *direk* kelimesinin kökenlerini de anlatmıştır. Bir de Fransızca *direct* kelimesinin Türkiye Türkçesinde *direk* olarak okunduğunu böylelikle sözlüklerde üç ayrı madde olması gerektiği belirtilmiştir.

Sağın “Doktor / Hekim”, Hemşire “Bacı”: Sertkaya bu yazısında bu kelimelerin etimolojilerini vermiştir. Adı geçen bu kelimelerin yanı sıra da *göğüs* ve *gönüldeş* kelimelerinin de etimolojilerine değinilmiştir.

Çince 大 Tay “Büyük” Kelimesi ile Yapılan Damla, Dayı, Teyze ve Dede Kelimleri Üzerine: Bu makalede *damla* “büyük bilgin”, *dayı*, *teyze* ve *dede* kelimelerinin Çincedeki *tay* “büyük” kelimesiyle ilişkileri açıklanmış ve etimolojileri hakkında önemli bilgiler verilmiştir.

“Maydanoz” Etimolojisine Katkılar: Sertkaya bu yazısında *maydanoz* kelimesinin ilmi adının nasıl verildiğini, farklı dillerdeki kullanılış örneklerini vererek açıklamıştır.

Lavaş (<liv aş) “Ekmeğin İnce ve Uzun Pide Cinsi”: Bu yazıda *lavaş* kelimesinin geçtiği metinlerden örnekler verilmiş ve kelimenin hangi dilden geldiği, aslında hangi anlamda kullanıldığı anlatılmıştır.

Bay, Bayan, Bayın ve Sayın Kelimleri Üzerine: Bu yazı bu kelimelerin açıklamalarıyla birlikte etimolojilerini içermektedir.

Prof. Dr. Zeynep Korkmaz’a Sayın Kelimesi Hakkında Cevap: Sertkaya bu yazıyı Korkmaz’a cevap niteliğinde yazmıştır. Birkaç kelimenin kökenleriyle ilgili de bilgiler vererek *sayın* kelimesini tekrar açıklamıştır.

Sanskrit Kökenli Çurnı Kelimesinin Anlamı “Barut” Mu Yoksa “Toz” Mu?: Bu makalesinde Sertkaya, *çurnı* kelimesinin metinlerdeki kullanılışı ile ilgili örnekler ve kelimenin metinlerde yanlış anlamlandırıldığını belirterek doğru anlamı hakkında bilgiler vermiştir.

Vakit / Zaman / Çağ Bildiren İfadelerde Kullanılan Sularında Kelimesinin Etimolojisi: Bu kısımda *sularında* kelimesinin sözlüklerde geçen anlamlarına değinilerek kökeni ve bu kökten türetilmiş kelimeler hakkında bilgiler verilmiştir.

Eski Türkçede “Mızrak” Anlamına Gelen Kelime Sünğ(Ü)g Mü, Yoksa Sünğ(Ü) ~ Sünü Mü Okunmalı?: Bu yazı Eski Türkçede “mızrak” anlamında kullanılan *sünğüg* kelimesinin okunuşu hakkında Göktürk imlâ geleneğine dayandırılarak bilgi vermekte ve aslında kelimenin nasıl okunması gerektiğini belirtmektedir.

Kiçig, Küçük ve Bedük Kelimleri ile Türevlerinin Etimolojileri: Sertkaya bu yazısında *kiçig*, *küçük* “köpek yavrusu” ve *bedük* kelimelerinin kullanımlarına metinlerden örnekler vermiştir. Bu kullanımlardan hareketle bu kelimelerin ve türevlerinin etimolojilerini ve geçirdikleri ses değişmelerini anlatmıştır.

Kışkırtmak Kelimesinin Etimolojisi Üzerine: Bu yazıda Sertkaya, *kışkırtmak* kelimesinin etimolojisini açıklamalarıyla ve metinlerden örneklerle anlatmıştır.

Torba Kelimesinin Kökeni Üzerine Görüşler: Sertkaya’nın öğrencisi Mehmet Turgut Berbercan doktora tezinde *torba* kelimesini Tuncer Gülensoy’un eserinde gösterdiği gibi Türkçe kelime olarak göstermiştir. Yazıda Sertkaya’nın öğrencisine sorduğu sorular ve verdiği cevaplar da yer almaktadır. Bu kısımdan sonra Sertkaya bu kelimenin Türkçe kökenli olmadığını, hangi kökten geldiğini açıklamalarıyla ve metinlerden örnekler vererek anlatmıştır.

Tagar “Çuval” ve Tagarçık “Torba, Küçük Çuval” Kelimleri Hakkında veya Torba Ve Torbalamak Üzerine Yeni Açıklamalar: Sertkaya, Tuncer Gülensoy’un etimolojisine neden katılmadığını örneklerle açıklamış ve kelimenin etimolojisi hakkındaki kendi görüşünü yine örnekler vererek anlatmıştır. Gülensoy’un cevabı yazısında belirtmiş olduğu [... başka bir kelime üzerinde durmak gerekir.] ibareden hareketle *tagar* ve *tagarçık* kelimeleri hakkında bilgiler ve örnekler vererek açıklamalar yapmıştır.

Erzurumlu Emrah ile Yûnus Emre’nin İsimlerinin Kökeni Nedir? veya Süryani Kökenli Mar “Öğretmen, Üstad” Kelimesi Göktürkçede Geçer Mi?: Sertkaya bu yazısında Eski Türkçede geçen *mar* kelimesinin örneklerini vermiş ve kelimenin (a)m(i)r şeklinde okunabileceğini söylemiştir. Daha sonra kelime ile ilgili farklı yerlerden örnekler vermiştir. Kelimenin kökenine inerek bu kökle oluşturulmuş metinlerde geçen örnekler hakkında bilgiler vermiştir.

İsimden İsim Yapan +ay/+ay Eki Üzerine: Bu yazıda +ay, +ey ekinin Eski, Orta ve Yeni (Cumhuriyet Dönemi) Türkçede kullanıldığı kelimeler hakkında etimolojik bilgiler vermiştir. Bu bilgiler sonucunda, sonunda -ay, -ey geçen kelimeleri dokuz gruba ayırmıştır.

***Tü- “Tamamlamak, Bütünlemek” Fiilinin Türevlerinden Tüm:** Sertkaya yazının başında 1960’lı yıllarda devrimcilerin ve muhafazakârların bu kelime ile ilgili görüşlerini bildirmiş ve yazısının devam eden kısmında *tüm* kelimesinin geçtiği metinler ve etimolojisi hakkında bilgiler vermiştir.

Tüm Kelimesi Üzerine Yeni Değerlendirmeler: Sertkaya'nın “*Tü- “Tamamlamak, Bütünlemek” Fiilinin Türevlerinden *Tüm*” başlıklı yazısına Mehmet Mahur Tulum karşı görüş belirterek “Devrimci TÜM Muhafazakâr TAM Muamması” adlı bir yazı yazmıştır. Sertkaya bu yazısında Tulum'un kendisinin yazısında yanlış olarak anlattığı kısımları düzeltilmiş daha sonra kelimenin *döm, düm, tüm, dom, dum* şeklinde okunuşlarına örnekler vermiştir. Yine kelimenin birkaç lehçedeki kullanımlarını da göstermiştir. Yazı genel olarak Tulum'un yazısına cevaben yazılmış ve *tüm* kelimesi geniş bir biçimde ele alınmıştır.

Lakırdı Kelimesinin Etimolojisi Üzerine: Sertkaya öğrencilerinin kendisine sorduğu sorudan hareketle bu yazıyı yazmış ve kelimenin etimolojisini açıklığa kavuşturmuştur.

Lakırdı Kelimesinin Etimolojisi: Bu yazı Nikolay Konstantinoviç Dimitriyev'in yazısının çevirisi olup okuma metni niteliğindedir.

Elma Kelimesinin Kökeni Üzerine: Bu yazıda *elma* kelimesinin metinlerdeki örnekleriyle sözlüklerdeki karşılığı verilmiş ve kelimeyle ilgili etimolojik açıklamalar yapılmıştır.

Adana Kelimesinin Kökeni Üzerine: Sertkaya bu yazısında kelimenin kökenini bildiren görüşlere karşı asıl kökeni ve anlamı hakkında önemli bilgiler vermiştir.

Begrek > Beyrek Kelimesi Üzerine: Bu yazı *beyrek* kelimesi hakkında yapılan yanlış etimolojileri ve yanlış adlandırmaları düzeltmek amacıyla yazılmıştır. Kelimenin doğru etimolojisi ve anlamı örneklerle açıklanmıştır.

Kür Şad Adının Etimolojisi veya Türk Tarihinde Kür Şad Adlı Bir Kişi Var Mıdır?: Sertkaya, Ahmet Taşağıl'ın bir TV programında “Tarihte Kürşad adlı bir kişi yoktur” anlamındaki sözleriyle kendisine yöneltilen sorulara cevap vermek amacıyla bu yazıyı yazmıştır. Tarihteki bu şahsiyet hakkında Çin kaynaklarındaki metinlerden bilgiler vermiş, bu kelime hakkında da Hüseyin Nihal Atsız ile olan sohbetini eklemiştir. Makalenin sonunda ise altı adet önemli sonuca ulaşılmıştır.

Kitâbı Dede Korkut'ta Basat Okunan İsim Üzerine Yeni Görüşler: Bu makalede *basat* kelimesinin okunuşlarına metinlerden örnekler vermiş ve doğru okunuşunun hangisi olduğunu anlamlarıyla birlikte belirtmiştir.

Derse Han Boyunda Geçen Bir Yetmen İkizlemesi (Sinonimi) Üzerine: Yazıda Dede Korkut'ta geçen “bir yetmen oğul”, “bir yetmen ‘ayal” ibareleri üzerinden *yetmen* kelimesini kimlerin nasıl okuduğu gösterilerek hem *yetmen* kelimesinin hem de ‘*ayal* kelimesinin etimolojisi verilmiştir. Ayrıca bu ibarenin doğru tercümelerinin nasıl olması gerektiğini de belirtilmiştir.

Kitabın beşinci bölümü olan “**Bibliyografya**” bölümünde etimoloji ile ilgili yazılmış olan sözlüklerin bibliyografyaları ve kitabın yazımında faydalanılan eserler verilmiştir. Bu bölüm oldukça geniş tutulmuş ve etimoloji ile ilgilenenler için kaynakça niteliğinde olmuştur.

Altıncı bölüm “**Kişi Adları Dizini**”nde kitapta verilen kişi adlarının kısaltmaları hakkında bilgiler verildikten sonra bu adlardan dizin oluşturulmuştur.

Sonuç olarak, kitap oldukça samimi bir üslupla yazılmış ve kelimeler her düzeyden kişilerin rahatlıkla anlayabileceği şekilde açıklanmıştır. İçerdiği bilgiler, bundan sonraki etimoloji çalışmalarına bir kaynak niteliğindedir. Bu önemli eser Türklük bilimine büyük katkı sağlayacaktır.